

„Sose feledd, hogy a zene világa és a zeneipar nem ugyanaz a dolog”
(Ornette Coleman, jazz-szaxofonművész)

Schiff András ■ Fotó: Nadja Sjoström

 Dr. Székely György

Schiff András arcai

Salzburg 2006-ban ünnepelte Mozart születésének 250. évfordulóját. A szülővárosa által rendezett nyári fesztivál és a „Mozart-év” fő attrakciója valamennyi (21) színpadi művének (sőt a töredékeknek is) bemutatása volt. A szólista koncertek során teljes Mozart zongoraestet adott Schiff András, amelynek én is tanúja voltam. Az utolsó hang leütése után a közönség némán felállt, majd fokozatos „standing ovation” következett. Akik ott voltak, egyszerűen úgy érezték, Mozart jelent meg a Nagy Fesztiválszínház koncertpódiumán. Schiff András (Sir András Schiff) (1953) korunk egyik legnagyobb zongoraművésze. Életében nem nyert zongoraversenyt, mégis mind hazánkban, mind a nemzetközi zenei életben rendkívül népszerű, neve mindenütt telt házakat vonz. Egyedülállóan enciklopédikus zenei tudása alapján egy-egy zeneszerző teljes életművét játssza (Bach, Beethoven, Chopin, Schubert, Schumann). Számtalan lemeze, sorozatai több jelentős díjat kaptak (többek között Grammy, Gramophone). Világszerte rendszeresen tart mesterkurzusokat, három helyen folyamatosan oktat és zenekarával, a Cappella Andrea Barca –val (ez tréfásan az ő olasz neve) járta a világot. Saját fesztiváljai vannak – a számára legkedvesebbet, Vicenzában, a világ egyik legrégebbi reneszánsz színházában, a Teatro Olimpico-ban rendezi évente. Az 1968-as Ki mit tud? TV-verseny győzelme után az egész ország megismerte. 1979-ben Londonba emigrált. 1996-ban Kossuth-díjat kapott, 2014-ben II. Erzsébet királynő lovaggá ütötte, 2018-tól a Royal College of Music tiszteletbeli doktora. Feleségével, Yuuko Shiokawa hegedűművésszel Firenzében és Londonban él. Sohasem szerette a művészek körüli nagy hírveréseket, az „üzletszerű zenélést”. Ám egyszer csak a nemzetközi sajtó címlapjaira került. De erről majd később...

Mozart és Schiff:

Egy meg nem erősített történet

Egy TV-műsorban hangzott el a következő: Miloš Forman az *Amadeus* című film főszerepére először Schiff Andrást gondolta szerződtetni. Számomra ez furcsa ötlet volt, bár Schiff külseje valóban némileg emlékeztet Mozartra. Nem voltam rest és megkérdeztem Tőle, tud-e erről valamit? „*Fogalmam sincs erről*” – válaszolta. „*De egyáltalán, Te találkoztál Miloš Formannal?*” – kérdeztem. „*Igen, egy alkalommal valóban találkoztunk. De ez micsoda ötlet!*” – mondta András és hatalmasat hahotázott. Nekem meg libabőrös lett a hátam. Ez a hang egy az egyben ugyanaz volt, mint a film főhősének speciális, nagyon jellegzetes nevető hangja. Talán ezt a nevetést Forman valóban Schifftől mentette át a filmbe? Erre nincs válasz, és én sem mertem ezt tovább firtatni. Schiff András jól érzi, hogy Mozart nem más, mint a megtestesült muzsika. Nemcsak az operaműfaj zsenije, hanem hangszeres remekműveiben is felvonultatja az emberi jellemeket, vonzó, humoros vagy gonosz mivoltukban.

Amire Schiff nem számított, Mozart szülővárosában a Mozarteum Alapítvány dísztermében 2012-ben átadták a Salzburgi Fesztivál Rubinnal Ékesített Nagydíját (egy gyönyörűen megmunkált kitűzőt). Ezt a legmagasabb kitüntetést korábban többek között Riccardo Muti, Christa Ludwig, Daniel Barenboim, Mariss Jansons, Anne-Sophie Mutter, Wolfgang Rihm kapta meg. „Fesztiváltörténelmet írt nálunk a világ egyik legjelentősebb zongoristája” – hangsúlyozta Markus Hinterhäuser zongoraművész, az Ünnepi Játékok művészeti igazgatója. A kis kitűző azóta is egyik legkedvesebb tárgya a Kossuth-díjas művészeknek.

Salzburg nemcsak mit zongoraművészt, de mint karmestert is megtisztelte, így életének nagy vágyát is megvalósíthatta: A *Figaro házasságát*, majd a *Don Giovannit* is vezényelte a Salzburgi Mozart-héten. Schiff András legnagyobbakat idéző Mozart-interpretációja a szereplőket szinte piedesztálra helyezte, miközben e remekmű végiganalizálta a legkülön-

félébb személyiségzavarokat. Van-e jobb pszichiáter Mozartnál? A fergeteges előadásokat hosszan ünneplő közönség elgondolkodtató élményeket vitt haza magával.

Johann Sebastian Bach – humor a zenében

2013. decemberében a londoni közönséget kápráztatta el Schiff egy hatrészes Bach-sorozattal, amelyet a 60. születésnapján tartott, ünnepi koncerttel koronázott meg. Koronás főből egyébként jutott itt a közönség soraiba is, ugyanis a királyi család több tagja jelenlétében tüntette ki a magyar zongoraművészt Edward, kenti herceg a Londoni Filharmonikusok Társaságának Aranyérmével. E kitüntetés Európa patinás zenekara 1870-ben, Beethoven századik születésnapján alapította, arra emlékezve, hogy a Társaság megrendelésére született Beethoven Kilencedik szimfóniája. Brahms, Sztravinszkij, Ligeti, a zongoristák közül Richter, Horowitz, Brendel neve szerepel egyebek között a kitüntetettek nem mindennapi névsorában. Az ünnepi koncerten Bach Goldberg – és Beethoven Diabelli-variációival kápráztatta el a közönséget, amit egy koncerten eljátszani sportteljesítménynek sem utolsó.

„*Én nem voltam csodagyerek, zongoratanulmányaim során a Bach-féle kis darabok teljes számárlétráján végigmentem. Nem játszottam 14 évesen a Goldberg-variációkat, mint manapság sokan. Agyrém! (nevet). Amikor Kurtág György lett a tanárom, végigvettük az invenciókat, és rájöttem, hogy a teljes bachi világ bennük van, minden! Művészi, pedagógiai, sőt apai értelemben is. Egy-egy csoda. Ezután következett el a Saulus-Paulus fordulásom, és lett Bach a „mindennapi kenyérem”, ahogy Schumann mondása tanít minket. Bach az origó. Nemcsak a nagy művek, hanem a kis zongoradarabok zseniális alkotója*.*”

Egy nyilvános beszélgetésen nemrég elmondta, hogy a régi zenei előadásmód jelenleg nagyon foglalkoztatja (ez nem volt mindig így). Minden reggel Bachot játszik klavikordján – akárcsak Bach tette ezt –, bár a halk hangszer csak egy kisebb térben élvezhető, koncerten nemigen. Mégis Bach egyik kedvenc instrumentuma volt, és a mai technikának

Solti György, Daniel Barenboim és Schiff András ■ Fotó: Neil Libbert

Schiff András és felesége, Yuuko Shiohara japán hegedűművész ■ Forrás: Deutsche Grammophon

hála, Schiff egyik legújabb dupla CD lemezén ezen a hangszeren szólaltatja meg J. S. Bach műveit. Legutoljára Bachtól a *Fúga művészetét* vette fel műsorába és előadásával bebizonyította, hogy Bach „hattyúdala” nem száraz, zenei tanulmány, hanem a fúgatémák különféle kombinációja egy mély, költői alkotássá áll össze.

Egyik, 2024-es salzburgi koncertjén úgy gondolta, hogy korunk feszült hangulatát humorral kellene oldani. Szólóestjén a közönséget is bevonta a „mókába”: hol a köhögő hallgatótól kért bocsánatot, hogy biztosan zavarja őt a zongorajátéka. Máskor a későn jövő számára – aki képtelen volt bejutni a helyére, s egy egész sort akart felállítani – felajánlotta a pódiumon egy széket.

„Én szeretek mindig egy kis humort is belecsempészni, hogy az emberek merjenek nevetni – olyan nem volt, hogy ez ne sikerült volna.”

Bachtól Schumannig tartott kétórás szólóestjének „zenei utazását”, amelyet kommentárok és zenetörténeti utalások színezték, a közönség hangos nevetéssel, kitörő tapsokkal és lelkes ovációval fogadta. A másnapi kritika csak annyit írt: *„Schiff Andrást nem csak csodáljuk fantasztikus játékáért, de folyamatosan tanulunk is tőle.”*

A romantikán át a kortárs zenéig

Schuberttől is több nem vagy alig játszott művet mutatott be és nagy szonátáit állandó repertoáron tartja.

„Haydn, Beethoven és Schubert, három generáció, mint atya, fiú és unoka. A zongorairodalom ápolását nem úgy fogom fel, mintha múzeumi őr lennék. A Beethoven-zongoraszonáták is akkor élnek, ha játsszák őket. A kották megtekintése-

kor még nem szólnak meg egy múzeumban. Schumann művészete is nagyon közel áll hozzám. Úgy érzem hogy a romantikát – mint az érzelmeknek a legcsapongóbb, legváltozatosabb kifejezését – a legtisztábban testesíti meg. Mint egy kaméleon, változtatja a színeit. Drámai és lírai jelenetek követik egymást. Emellett Schumann kapcsolata a többi művészeti ággal, az irodalommal rendkívüli volt. Ő volt századának legolvasottabb, legműveltebb zenésze. A két legfontosabb műfaj, amely végigkísérte az életét, a zongoraművek és a dalok. A dalokban ötvöződik a zongorista és a zongorakomponista. Az első 23 opusza Schumann-nak kizárólag zongoramű. Ő kiváló zongorista volt, de egy tragikus ötlettel (nyújtókészülék) tönkretette a jobb kezét. Sajátos stílusa, személyes hangja összetéveszthetetlen. Hihetetlen, hogyan tudott egy mechanikus hangszerből ilyen élő költészetet varázsolni?

Felesége, Clara Wieck, a híres zongoraművész nő révén mindvégig intenzív kapcsolata volt a hangszerrel, és egészen újszerű módon komponált. Amikor dalokat írt, az irodalmi ízlése is megmutatkozott. Ismert volt igényessége a kiválasztásban. Dalait a legkiválóbb költők ihlették: Heine, Eichendorff, Goethe, az angol irodalomból Burns, Byron, Shelley.

Mendelssohn is a szívem csücske, szerintem egy méltatlanul elhanyagolt, zseniális szerző. Németországban komoly helyeken is – na, nem Lipcsében, ahol valóságos kultusz övezi, hanem például Berlinben – kisebb-nagyobb grimaszokkal fogadták, amikor Mendelssohn kamaraműveit javasoltam a partnereimnek. Pedig Mendelssohn nélkül nincsen Bach, hogy fantasztikus zenetörténeti jelentőségű érdemére, a Máté-passió 1829-es revivaljára utaljak.”

A Felvilágosodás Korának Zenekarával korabeli zongorán rögzítette Johannes Brahms két zongoraversenyét, a karmester is ő volt.

„*Én csak jót tudok mondani róluk, annyira szeretek velük dolgozni. Például Brahms B-dúr zongoraversenye, ahogy elkezdődött a bécsi natúr kürtön, én még ilyen szépet az életemben nem hallottam, majdnem eleredtek a könnyeim. Persze az a hangszer a modern kürtnél ezerszer kockázatosabb... De nem megéri? És borzasztó érdekes a hangolás kérdése is: annyira más, hogy Bachot például 415-ös hangolással játszanak. Én nagyon szenvedek a magas hangolástól, úgy érzem, mintha felszórólnák az idegeimet! Ráadásul minél magasabb a hangolás, annál felhangszegényebb lesz az egész hangzás. Kár érte.**

Többféle missziót is lehet teljesíteni. Hanglemeze készült például Veress Sándor műveiből.

„*Ez nagyon jó példa, és nem éppen egy kitaposott ösvény. Az egész lemez világbemutató volt. Veress Sándor nem mondhatnám, hogy ismeretlen, de kell róla néhány szót ejteni. Egy csodálatos komponista, akinek Magyarországon alig ismerik a nevét. Számomra ő a hiányzó láncszem. Bartók és Kodály az egyik oldalon, Ligeti és Kurtág a másik oldalon. Középen helyezkedik el Veress, aki az előbbieknél növekedés, a későbbieknek a tanára volt. Ugyanakkor szó sem lehet arról, hogy Bartók- vagy Kodály-epigon lenne. Nagyon jellegzetes, friss, eredeti zene. Sokat hozott magával Erdélyből, a magyar népzeneből. Miután emigrált Amerikába, majd Svájcba, más hatások is érték – szeriális zene, dodekafónia. Mindenből vett valamit, de megtartotta a saját hangját és nyelvét. Ezért számára is misszió a Veress-művek ápolása és megismertetése. Szeretném, ha vonósnyégeseit is a vezető vonósnyégestársaságok ugyanúgy játszanák, mint a Bartók kvartetteket. Talán Veressnek most fog eljönni az ideje.**

2019-ben Salzburghban Alban Berg 12 fokú művét, a Kamarakonzertet is bemutatta Heinz Holliger – a világhírű oboaművész, karmester, zeneszerző – közreműködésével. A mű 13 fúvóshangszert tartalmaz, de Berg ehhez szólisztikus hegedű és zongoraszólamot is írt. Schönberg tiszteletére – ötvenedik születésnapjára – készült e mű, amely elrejtve tartalmazza a bécsi iskola (Berg, Schönberg, Webern) nevei magánhangzóiból készült motívumokat, amelyek variációk, montázszerű formákban kísérik végig a művet. Schönberg szerint 150 év kell ahhoz, amíg a bécsi iskola műveit úgy hallgatják, mint korábbi korok kompozícióit. Még csak nyolcvan év telt el, így a jóslatot még nem igazolhatjuk. A közönség nagy része azonban szeretettel és megértéssel fogadta a művet, és a szólisták bravúros játékát. És akik a mű előtt, vagy közvetlen utána kiesttek a teremből? Talán majd a következő generáció...

Zenetörténész, pedagógus és közéleti gondolkodó

Az utóbbi években Schiff egyre többet tanít, két osztálya is van, egyik Berlinben, a másik a Frankfurt melletti Krombergben, ahol kamarazenei mesterkurzusokat is tart. Népszerű zenei előadásából filmek is készültek.

„*Fontos átadni a Liszt-Dohnányi iskola hagyományait, amelyet Fischer Annie játéka is fantasztikusan felidézett. Az új generáció számára ez nagyon tanulságos, hiszen szöges ellentétben áll korunk motorikus, gyors, sokszor lélektelen játéktílusával.**

Schiff András egy analitikus típusú előadóművész. Talán azért is, mert mesterei zeneszerzők voltak: Kadosa Pál, Kurtág György, Mihály András, illetve Rados Ferenc zongoraművész és legendás pedagógus.

„*Valahogy érdekelt, hogy zeneszerzői habitussal, zeneszerzői hozzáállással közelítsek a művekhez. Hogy van össze rakva, mi a struktúrája? Kadosa ezt nagyszerűen megmutatta, néhány ecsetvonással, két mondattal megvilágítva: itt ne olyan vehemens, itt egy kicsit hezitálva, és itt ne olyan szentimentálisan... Hogy mi a hierarchia, mi mennyire fontos, mi kevésbé. Persze minden fontos, de a zenében nincs demokrácia. Olyan, mint a társadalom, mert minden hang fontos, ahogyan minden ember fontos, de mindig a konszertellációtól függ, hogy éppen melyik a vezető szólam, majd a következő pillanatban megváltoznak a viszonyok.**

Hogyan jött létre, immáron sok éve egyes koncertek sponzora, nem meghirdetett összeállítása?

„*Van a tarsolyomban egy csokor zenedarab, mondjuk úgy 5-6 műsorra elegendő. Amikor a teremben próbálok, gyakran kiderül, hogy a kiszemelt Beethoven-szonáta ott egyszerűen nem hangzik jól, de a másik jó. Viszont ez a többi darabot is befolyásolhatja, a karakterek vagy például a hangnemek egymásutánja miatt, tehát válogatni és döntenie kell. Innen jött az a gondolat is, hogy be kell mondanom a darabok címét, és egyúttal szólok egy pár szót a szerzőkről, a zenék hozzám való viszonyáról. Szeretek beszélgetni a közönséggel, és az emberek is szeretik, mert feloldja a koncert körüli merev rituálét. Hogy valaki bejön a színpadra és meghajol, és az emberek csak nézik, milyen a tartása, milyen ruhát visel, elég szimpatikus-e, szóval egyfajta gyanakvás övezi (nevet). Valahogy ezt le kell küzdeni. Nem mindig könnyű, a közönség egy heterogén valami, köztük szakmabeliek, akik mindent tudnak, és olyanok, akik talán életükben most jöttek először hangversenyre, meg kell találni a közös nevezőt.**

Schiff András szabadidejének legnagyobb részét (az aktív mozgás, kirándulás mellett) olvasással tölti. Legszívesebben kortárs magyar irodalmat „fogyaszt” nagy mennyiségben. Emellett esszéket ír a klasszikus zenéről, több kötete, jónéhány nyelven is megjelent. A világ aktualitásait állandóan követi, szülőházájának eseményeiről teljes mértékben tájékozott. Pedig 1979-ben emigrált Nagy-Britanniába, mivel a Kádár-rendszer alatt lényegében blokkolva volt nemzetközi pályafutása. Viszont gyakran hazajárt, közönségét sok koncerttel, sőt sorozatokkal is megörvendeztette. Ennek sajnos 2011-ben vége lett, mivel közéleti aktivitását, amely a demokratikus emberi jogok miatti kiállás volt, hazai támadások összefogadta. „*Magyarországra akkor térek vissza, ha létrejön egy demokratikus politikai vezetés*” – hangoztatta, és ennek óriási nemzetközi sajtóvisszhangja lett. Szerencsére nem járt úgy, mint példaképei: Bartók Béla és Pablo Casals – ők ezt sajnos nem érték meg. Azonban most Schiff András visszatér és szeptemberben több koncerttel fogja bizonyítani, hogy művészetével szülőházáját is kívánja szolgálni.

Schiff András 2026. szeptember 3-án és szeptember 4-én, a Zeneakadémián ad jótékonysági koncertet.

Jelen cikk anyagának forrásai Dr. Székely György korábbi írásai, valamint Gyenge Enikő Schiff András-sal, Bécsben készített interjúja (Revizor online, 2024, december 28*, amelynek felhasználásáért a szerző ezúton köszönetet mond.